

BASIN SANAYİNDE ÇALIŞMA MEVZUATI PRENSİPLERİ

Av. Suphi Nahit OKAY

Konuya girmeden önce, bazı hususların açıklanmasında, tanımlanmasında, Basınla ilgili tarihsel bilgilerin hatırlanmasında fayda vardır. Basın Sanayii düzeninin kapsadığı hukukî ilkelerin ve müesseselerin nedenlerini ve kaynaklarını araştırıp burada kısaca gözden geçirmenin, ilerdeki açıklama ve değerlendirmelerimizde yardımcı olacaktır. Öngördüğümüz bu gerekçe ile yukarıda değindiğimiz konuların sırasıyle izahına çalışacağız :

I — BASIN NEDİR?

Bu hususta kesin bir tarif yapmanın imkânı yoktur. Fakat; genellikle kabul edildiğine göre Basın, kütle halinde haberleşmeyi sağlayan ve sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel hizmetleri olan bir araçtır. "GÜTENBERG" in 1440 da kurduğu basımevinden sonra Fransa'da ilk gazete 1631 de yayınlanmıştır. Türkiye'de ise, ilk basımevi İbrahim Müteferrika tarafından 1727 yılında kurulabilmiştir. Aradan üçyüz yıla yakın bir zaman geçmiştir. Türkiye'de Basımevi ve Gazete İşletmeciliği batı ülkelere oranla daha çok geç başlamış olmasına rağmen, bu Sanayiinin gelişmesi daha hızlı olmuştur. Basın tarihi ile köprüsü kurulamayan Fikir ve Sanat tarihi, en değerli ve önemli kaynağından yoksun bırakılmış sayılır. Bu nedenle Türk Basın tarihinin alanları ve bütün aşamaları yoklamadıkça Ulusal kültürümüzün hiç bir dalında gerçekler bütünü ile ortaya konulamaz¹.

Diğer yandan Basın, Çağdaş toplumların en etkili bir gücüdür. Kamu oyunu yaratmak, etkilemek, dile getirmek bakımlarından Demokratik yönetimlerin dayanağı olan kuvvetlerden biri haline gelmiştir. hatta,

1) Doç. Dr. Cahit Orhan Tütengil : (İngiltere'de Türk Gazeteciliği) İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü Yayını, No. 11, 1969. Önsöz Sayfa:29-30.

(BASIN dördüncü kuvvettir) sözüne sık sık rastlanmaktadır. Bununla, Yasama, Yürütme ve Yargı güçleri yanında ve dördüncü sırada yer alan bir kuvvet anlamı kastedildiği anlaşılmaktadır. Bu kadar olmasa bile, herhalde Basın, kudretli bir terbiye vasıtası ve kamu oyunun teşekkülünde etkili bir telkin unsuru sayıldığı kadar, Siyasal ve ekonomik mücadele alanında tesirli bir silâh niteliğini taşımaktadır. Kıralların devrilmesine, kanunların yürürlüğe konmasına ve kaldırılmasına, harp ilânma ve hattâ hükümetlerin politikalarına müessir olduğu tarih boyunca iddia edilmiştir. Gazete ve mevkutelerin, yakın veya uzak geçmişin yahut günün haber ve olaylarının verilmesinde, ülkenin ana dâvaları, sosyal ve ekonomik sorunların üzerinde halkın dikkatini toplamakta ve çekmekte, okuyucuların genel kültürlerini geliştirmekte ve arttırmakta son derece de önemli rolleri bulunduğu söz va tartışma götürmez bir gerçektir. Valter Lippmann'ın dediği gibi, (gazete, demokrasinin İncili sayılır. Gazete herkesin okuduğu tek kitaptır. Bir bakıma herkesin her gün okuduğu bir tek kitaptır)².

Basın; aynı zamanda siyasal rejimlere ve geçirdiği tarihsel aşamalara göre, değişik anlamlı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sırf misal ve mukayeseye esas olmak üzere arzediyoruz; Napolyon'a göre (Hükümetin sesi) ve Çarlık Rusyasım devirip, Sovyet rejimini kuran Lenin'e göre ise, (İhtilâlin en kuvvetli silâhı) olan Basın, Eşsiz kurtarıcımız ve ölümsüz Atatürk için (Milletin sesidir. Bir ulusu aydınlatmada ve irşat etmekte, ulusa muhtaç olduğu gıdayı ve hülâsa, bir Millet'in hedefi olan mutluluk yönünden yürümesini sağlamada başlı-başına bir kuvvet, bir okul ve bir önderdir). Nihayet değerli basın mensuplarından ve Gazetecilik Enstitüsü hocalarından Cevat Fehmi Başkut, Basını (En taze haberleri en geniş alanda, en kısa zamanda basılı olarak yayarken, olaylar önünde kamu oyuna yol gösteren ve yine olaylar önünde kamu oyu etkisinde kalan bir müessesedir) şeklinde tanımlamıştır³.

II — BASIN MÜESSESESİNİN ÖZELLİĞİ

Bir bakıma Basın, ticarî ve sınaî bir işletme ve özel teşebbüs mevzuudur. Ticaret Kanunu hükümlerine ve Gelir vergisi yükümlülüğüne

2) Prof. Dr. Nermin Abadan : (Halk Efkârı mefhumu ve tesir sahaları), Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1956. Sayfa: 37-44.

3) Cevat Fehmi Başkut : (Gazetecilik Dersleri) İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü yayınlarından. No. 8. 1967. Sayfa: 9-44.

tâbidir. Fakat, diğer taraftan ve herşeyden önce, kamu oyunun temsilcisi olan ve onu yansıtan sosyal bir müessesedir. Binaenaleyh, daha başlangıçta Basının sadece bir iktisadî teşebbüs olmadığı, bilmek ve öğrenmek ihtiyacında olan toplumlar için bir kamu hizmeti niteliğinde bulunduğu hususu belirlemektedir. Gazeteler ve mevkuteler bir kelime ile Basın, çeşitli menfaatları temsil edebilir. Birbirinden ayrı siyasî kanaat ve görüşlerin sahibi ve savunucusu olabilir. Sosyal grupların veya sınıfların ayrı ayrı dilek, istek ve sorunlarını yansıtabilir. Fakat sonuç olarak ve bütünü ile halk efkârı sözcülüğü niteliğini kaybetmez. Yukarıda kısaca açıklayabildiğimiz özellikleriyle Basın, kamuya karşı bir takım görevler yüklenmiştir. Burada tekrar etmek ve birer birer saymak istemediğimiz ve fakat genellikle bilinen fonksiyonlarıyla Basının, bugün artık kamu hizmeti gördüğü kabul edilmektedir. Bu bakımdan özel bir statüsü vardır. Diğer bir açıdan da iktisadî faaliyetlerin Uluslararası tasnifine göre, bir Sanayi işkolu olarak 274 sayılı Sendikalar Yasasına bağlı işkolları yönetmeliğinde yer almış bulunmaktadır. Görülüyor ki, Basın, hakikî çehresiyle ikili bir mahiyet arz etmektedir. Ticarî ve iktisadî bir teşebbüs olmakla birlikte kamu hizmeti görevlisi gibi fonksiyonlara sahip bulunması ve böyle bir yükümlülük taşıması düalist bir nitelik göstermektedir.

III — BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

Şüphesiz Basın, haberleşme araçlarının en eskisi ve etkilisidir. Teknolojinin gelişmesiyle bugün artık radyo ve televizyon da modern ve en önemli birer haberleşme vasıtası olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat buna rağmen basın değerinden ve öneminden hiç bir şey kaybetmemiştir. Çünkü Basın, halkın daima kolay ve ucuz temin ettiği, alıştığı ve daha çok etkilendiği bir vasıta olmak niteliğini muhafaza etmektedir

Basın, iyi veya sakıncalı yönleriyle ancak tam ve salt bir hürriyet ve serbestlik içinde yaşayabilir ve gelişebilir. Fonksiyonlarını liyakatle, ciddiyetle, doğruluk ve dürüstlikle yapmak ödevinde ve görevindedir. Basın hürriyeti, ancak bu suretle düşünülmüş ve her türlü garantiye kavuşmuştur. Okuyanlar, haber almak ihtiyacında olanlar için de Basın özgürlüğü geçerli bir haktır. Haber alma, yazma ve yayma herşeyden önce bir meslek ve ihtisas işi olmakla beraber, bir çok meziyetler ve vasıflar isteyen bir kamu hizmetidir. Basın hürriyetinin istismarı veya kötüye kullanılması elbette tecviz olunamaz. Zaten bu hal bir bakıma kendi varlığını ve fonksiyonunu inkâr anlamına da gelir. Bu nedenle basın hürriyeti ya-

salarla düzenlenmiş, teminat altına alınmış ve bazı müeyyidelere bağlanmıştı. Ancak, demokrasilerde Basın, siyasal yönetimin ve sosyal yaşamının vazgeçilmez bir unsurudur.

Basın hürriyetiyle mücadele, Basının doğuşu ile başlamıştır. Bu mücadeleyi, başlıca ve kısaca iki safhada toplamak tarihî akışı yönünden daha doğru olur :

A) Matbaanın icadından önceki devirlerde, el ile yazılarak yapılan yayınlar (yasak madde) ilân edilmmişti. Özellikle, İtalya'da bu el yazması gazetelerin ilk düşmanları Papalar idi. Esasen bunları yaymak, bütün Avrupa karasında yasaktı. Suç sayılmıştı. İşte Basın hürriyetiyle mücadele buradan başlamıştır.

B) Matbaanın icadiyle başlayan yeni devirde mücadele daha zor ve daha çetin olmuştur. Yüzyıllar boyunca siyasi iktidarlar basın hürriyetini kısmak veya yok etmek yahut da kendi hesaplarına kullanmak için uğraşmışlardır. Basın mensupları, bilginler, edipler, şairler, hülâsa her devrin ve her ülkenin idealistleri, basın hürriyeti uğruna savaşmışlardır. Tarihin bir gerçek olarak tescil ettiği husus, diktanın kurulmak istendiği bu ülkede baskı altına alman veya kaldırılan ilk müessesese basın hürriyetidir. Halbuki, basın özgürlüğü, temel haklardan ve vazgeçilmez sosyal müesseselerden biridir. Daha 1662 de Fransız Bilgini ve yazarı Pascal diyor ki, (İnsan düşünmek için yaratılmıştır. Ancak, yayın kabiliyeti olmayan düşünce verimsiz bir halde kalmağa mahkûmdur. Basın hürriyeti olmadıkça bu temin edilemez). Yine Fransız İhtilâlcilerinden Mirabeau, (Basın hürriyeti öyle bir hürriyettir ki, onsuз hürriyetlerin hiç biri yaşayamaz), İngiliz Ozan ve düşünürü Milton, (Basın hürriyeti bütün insanlığın yararı demektir. Bugünkü Avrupa uygarlığının ışıkları onun sayesinde elde edilmiştir. Bu hürriyeti yok edin, bütün uygarlık ışıkları da birden sönecektir) demişlerdir. Basın Hürriyetinin varlığı veya yokluğu, bir ülkenin Dikta ile mi, yoksa Demokrasi ile mi yönetildiğinin en gerçek kriteri ve göstergesidir⁴.

Bugün, Basın hürriyeti mücadelesi henüz bitmiş değildir. Çünkü, yer yüzünde basın hürriyetine kavuşmamış ülkeler vardır. Batılı memleketlerde Basın, tam bir hürriyet içinde her türlü iktisadî faaliyetlerini, sosyal, siyasal ve kültürel fonksiyonlarını yapmakta ve yerine getirmektedir.

Türkiye'ye gelince, eskidenberi bu mücadelenin içindedir. Osmanlı Devleti zamanında (mutlakiyet, birinci ve ikinci meşrutiyet devrinde)

4) Aynı esere bak.

devam etmiştir. Birinci Cumhuriyetin kurulmasından sonra, 1924 Anayasasıyla Basın hürriyeti, temel haklardan sayılmış ve teminat altına alınmıştır. Müessesenin özel kanunla düzenleneceği öngörülmüştü. Bu suretle bizde Basın hürriyeti diyebiliriz ki, Cumhuriyetle doğmaya başlamış ve oldukça ağır bir gelişme seyri takip etmiştir. 1961 Anayasasıyla ülkemizde Basın hürriyeti tam anlamıyla ve diğer Batılı memleketler seviyesinde teessüs etmiştir. Bugün Türkiye’de hepimizin güvendiği ulusal ve hür bir Basın vardır. Yurdun her yanına haberlerini en geniş vasıta ve imkânlarıyla ve tam bir serbesti ile götürmekte ve yaymaktadırlar. Mahallî ihtiyaçlar bakımından ayrıca basımevi ve gazetesi olmayan hemen hemen hiç bir İl kalmamıştır.

IV — BASKI GURUBU OLMA NİTELİĞİ

Baskı Grubu (Pressure Groupe) deyimini ilk olarak 1925 de Washington’da gazeteciler ortaya atmışlardır. Toplum içinde bir takım insanlar ortaklaşa menfaatleri olduğunu görerek, kamu görevlileri veya siyasal iktidarlar üzerine baskı yaparak, amaçlarını gerçekleştirmek, sorunların çıkarları uyarınca çözümlenmek, isteklerini kabul ettirmek veya yasaklaştırmak için teşkilâtlı biçimde çalışırlarsa, bir baskı gurubu meydana getirmiş olurlar. Demek oluyor ki; baskı grubu en kısa bir ifade ile, bir menfaat grubunun bilinçli olarak organize olmuş bir şeklidir. Çalışmalarının başlıca sebep ve gayesi ekonomik olmakla beraber, Ahlâkî, Dinî, Irkî ve benzeri nedenlerle de baskı guruplarının teşekkül ettiği görülmektedir. Baskı guruplarının kuvveti, kendi niteliklerine göre değişmektedir. Baskı gurupları, siyasî partilerden tamamıyla ayrı müesseselerdir. Çünkü bilindiği üzere siyasî partiler kuruluşları, programları ve gayeleri itibariyle, mutlak surette siyasî teşekküllerdir. Daima iktidarla mücadele etmek ve siyasî iktidarı ele geçirmek isterler. Baskı gurupları ise, temsil ettikleri menfaatle ilgili olarak belirli bir politika izlenmesi ve uygun tedbirlerin alınması için siyasî iktidarlara baskı yaparlar. Şüphesiz Basın da (gazeteler ve gazeteciler) başlı başına bir baskı gurubudur. Demokrasinin yerleşmiş ve gelişmiş olduğu ve özellikle sosyal yaşantı ve ekonomik koşullar bakımından ileri ülkelerde baskı guruplarının başlıcaları şu şekilde tasnif edilmektedir :

- 1 — İşçiler ve İşçi kuruluşları,
- 2 — İşverenler ve İşveren Meslek Kuruluşları,
- 3 — Ticaret ve Sanayi Odaları ve Odalar Birliği,

- 4 — Serbest meslek mensupları ve teşekkülleri (Barolar, Tabib Odaları, Mühendisve Mimar Odaları Birliği gibi),
- 5 — Çiftçiler, Çiftçi Kooperatifleri ve Birlikleri,
- 6 — Tüketiciler ve Tüketim Kooperatifleri,
- 7 — Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Dernek ve Birlikleri.

Türkiye’de Baskı Gurubu terimi daha çok 27 Mayıs 1960 devriminden sonra kullanılmağa ve aktüel bir konu olmağa başlamıştır. Memleketimizde geniş ölçüde baskı gurubu faaliyeti pek göze çarpmamaktadır. Bununla birlikte, menfaatlerin savunulması için girişilen baskılarda ve yapılan mücadelelerde daha çok fiilî durumlar yaratılmakta, ilkel metodlar kullanılmakta ve yasaların çizgisi dışına çıkılmaktadır⁵.

V — BASIN SANAYİİNİN KURULMASI

Gazetecilik ve matbaacılık alanında teknolojik ilerlemeler ve büyük tirajlar ortaya gerçek bir Basın endüstrisi çıkarmıştır. İlançılık ve reklâm-cılık ta ayrıca büyük Basın endüstrisinin doğmasında rol oynamıştır. Telgraf, Telefon, Badyo ve Televizyon gibi diğer teknik ve modern buluşlar ve araçlar haberleşmenin daha çabuk ulaşmasına imkân sağlamıştır. Bugün dünyanın bir ucundaki haber veya önemli bir toplantının bütün sayfaları bir kaç dakika sonra diğer uçtaki ülkenin gazetelerine intikal etmektedir. Bu olanaklar ve yakın bir geleceğin uzay çağı, her halde Basın Sanayiinin daha büyük bir hızla gelişmesine ve önem yazanmasma yol açacaktır. Türkiye’de, 1961 Anayasasının getirmiş olduğu batılı anlam ve seviyedeki demokratik hürriyetlerin de tesiriyle Basın Sanayii büyük bir gelişme hızı ve dönemi içindedir. Burada gazetelerin ve diğer mevkutelerin durumunu eleştirmeye esas konumuz ve vaktimiz müsait değildir.

VI — BASIN HUKUKUNUN DOĞMASI

Basın Sanayiinin kurulması ve gelişmesi, bu alanda bir hukuk sisteminin de doğmasını intaç etmiştir. Teknik, Ekonomik ve sosyal yönleriy-

5) a — Prof. Yavuz Abadan : (Türkiye’de Siyasî Partiler ve Tazyik Gurupları), Siyasal Bilgiler Fakültesi 100. yıl armağanı. Ankara, 1959 sayfa : 118.

b — Asistan Rânâ Aybay : (Baskı Gurupları), İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt XXVII, Sayı: 4. İstanbul, 1962.

le bu müesseseyi düzenlemek zorunluluğu duyulmuştur. Basın hürriyeti adına yapılan mücadeleler de buna müessir olmuştur. Basın hürriyetinin varlığı ve emniyeti için sadece mücadele yeterli değildir. Onun ayrıca bir hukuk sistemi içinde garantilere bağlanmış olması lâzımdır. Demek oluyor ki, basın hürriyetinin mevcudiyeti dahi, Basın hukukunun doğması nedenlerindedir. Şu halde, en kısa bir deyimle Basın hukuku, Basın hürriyetini tesis ve tanzim eden Yasaların ve Kuralların bütünüdür⁶.

Basın hürriyeti, ülkede ve dünyada neler olup bittiğini bilmek ve öğrenmek ihtiyacında bulunan Cemiyetler için bir kamu zaruretidir. Okurlar için bir hak, gazete sahipleri için ise sorumluluk doğurur. Amerika'da Basın hürriyeti, Anayasa Hâkimiyeti altında bütün vatandaşlara tanınmıştır. Kamu oyu temsilcileri, Basın işçilerinin (gazetecilerin) ve işverenlerinin kamuya karşı yükledikleri görevin ve gerektirdiği sorumluluğun kendi özel menfaatlerinden daha önemli olduğu üzerinde ısrarla durmağa başlamışlardır⁷. İşte karşılıklı bu ihtiyaç, hak, görev ve sorumluluklar Basın hürriyetinin teminata bağlanmasını ve yasalarla düzenlenmesini zarurî kılmıştır. Bu suretle, bir Basın hukuku teşekkül etmiştir. Hattâ bugün bilindiği üzere, Radyo, Televizyon vesaire gibi çok daha önemli haberleşme araçları çıkmıştır. Artık fikir hürriyetinden yararlanmak olanağı yalnız Basın inhisar etmemektedir. Bu nedenle, Basın Hukuku teriminin, yavaş yavaş kapsadığı yeni ve modern haberleşme araçları ve fonksiyonları dikkate alınarak değişmekte olduğu ve yerim Haberleşme Hukukuna terkettiği görülmektedir.

Sonuç olarak şöyle düşünebiliriz Her türlü basın faaliyetinin yasak edildiği bir ülkede veya yalnız hükûmete ve iktidara bağlı ve onun tercümanı olan bir basın rejimi içinde Basın Hukukunun varlığı ve gelişmesi olanağı düşünülemez. Daha açık ve kısa bir deyimle, Basın hürriyeti olmayan yerde bütün anlamıyla Basın Hukuku da bahse konu olamaz. Ülkemizde, Anayasa ile temin edilmiş Basın Hürriyeti, özel bir kanunla da tanzim edilmiştir. Ocak 1969 ayı içinde Ankara Gazeteciler Cemiyetinin 15. Genel Kongresinde kurulan (Ana Dâvalar Komisyonu) nun hazırladığı rapor önemli ve dikkate şayandır. Bu raporda özellikle, Basının, Anayasanın Demokratik, Milliyetçi, Laik, Sosyal ve Hukuk Devleti ilkelerine bağlı

6) Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer : Basın Hukuku, 1968.

7) Prof. Charles M. Hülden : (Amerika Birleşik Devletlerinde Basın Sanayiinde Fikir İşçileri ve Bunların Sendikacılık Meseleleri) adlı sosyal siyaset konferansları, 1964. Onbeşinci kitap, sayfa: 138-146.

olarak fonksiyonunu yapması, bağımsızlığını ve tarafsızlığını koruması ve hiçbir Siyasî Partinin çıkarına çalışmaması açıklanmıştır.

Şimdi artık asıl konumuza geçebiliriz :

BASIN SANAYİNDE ÇALIŞANLARIN ÖZEL DURUMU :

Bilindiği gibi, eskiden ücret veya maaş karşılığı çalışanlar genellikle,

- 1 — Memurlar,
- 2 — Müstahdemler (Fikir işçileri),
- 3 — İşçiler,

diye üç kategoriye ayrılmakta idi. Memur statüsüne dahil olanlar kendi özel kanunlarına ve Kamu Hukuku esaslarına tâbi idiler. Memurların idare ile aralarında çıkacak uyuşmazlıklarda Danıştay görevlidir. İşçiler hakkında ise, eski ve yeni mevzuata göre, işverenlerle olan sosyal ve ekonomik ilişkilerinde İş Kanunu ile sair özel yasa hükümleri uygulanırdı. Müstahdemler için sadece Borçlar Kanununun hizmet akitlerine ilişkin genel hükümleri nazara alınırdı. Müstahdemler dediğimiz, daha çok fikir işçilerinin özellikle Gazetecilerle, Gemi adamlarının durumları hiç de elverişli değildi. Türkiye’de eskiden toplu sözleşme düzeni de kabul edilmemiş olduğu için, ferdî hizmet akitleriyle istihdam şartlarının tesbiti, sosyal ve ekonomik haklarının âdilâne ve dengeli bir biçimde tanzimi pek zordu. Kamu hizmeti gördüğü ve demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru ve müessesesi olduğu kabul edilen Basının, yeteri kadar kalifiye elemanlara sahip olması ve Gazeteci dediğimiz fikir işçileri gurubunun diğer işçilerden daha çok korunmaları görülen hizmetin icabıdır. Nitekim, Fransa’da, Fransız Çalışma Kodunda yapılan bir tâdil ile gazetecilerin, durumlarının özel bir şekilde düzenlenmiş, diğer işçilere nazaran daha müsait sosyal haklara ve imkânlarla kavuşturulmuş oldukları görülmüştür. Hattâ bu ayırım Anglo - Saksonlarda da vardır. (Blue Collar Workers) mavi yakalı dedikleri işçilere karşılık, fikir işçilerine (White Collar Workers) beyaz yakalı işçiler adını verirler.

ULUSLARARASI ÇALIŞMA TEŞKİLATI VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KONSEYİ

Uluslararası Çalışma Teşkilâtı, daha 1928 yılında (Gazetecilerin hayatı ve çalışma şartları) adıyla yayınladığı bir etüdde, Basın Sanayiinde

çalışanların istihdam şartlarını mukayeseli bir şekilde incelemiş ve o tarihlerde bir kaç memleket hariç ücretlerin düşük olduğuna işaret etmiştir. Geri kalmış veya az gelişmiş memleketlerin durumunu dikkate alan Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi, 1949 yılında aldığı 241 sayılı kararla, Haberleşme Organları personelinin görevlerini gerekli şekilde yapabilmesi için henüz sosyal güvenliklerini sağlayamamış üye devletleri bu hususta bazı tedbirler almaya dâvet etmiştir.

TÜRKİYE'DE İLK DEFA FİKİR İŞÇİLERİ İÇİN KANUN HAZIRLIĞI :

İşte bu arada, yâni 1949 da Hükümet tarafından fikir işçileri için özel hükümleri kapsayan bir kanun tasarısı hazırlanmıştı. Bu tasarı, o zaman bazı eksiklikleri sebebiyle geri çevrilmiştir. Bunun üzerine aradan üç yıl geçtikten sonra, 1952 de yalnız Basım işçileri (gazeteciler) için özel bir kanun tasarısı hazırlanarak meclise sevk edilmiş ve kanunlaşmıştır. Sadece Basım mesleğinde çalışanlarla, çalıştiranlar arasındaki münasebetleri düzenleyen 5953 sayılı Yasa, diğer fikir işçilerine şamil değildir. Onlar bu imkândan o tarihlerde yoksun bırakılmışlardır*.

212 SAYILI YASA İLE YAPILAN DEĞİŞİKLİK VE 931 SAYILI YENİ İŞ KANUNU :

Gerçi 1952 yılında çıkarılan 5953 sayılı Yasa ile, Basım Sanayiinde çalışanların durumu düzeltilmişti. Hizmet akitlerinin şekil ve muhtevaları tâyin edilmiş, fesih sebepleri, ihbar ve kıdem tazminatı esasları belirtilmiş, ücretler, haftalık ve yıllık ücretli izin, istihdam şartları tanzim edilmiş, askere çağırılma hallerinde özellikle koruyucu ve bazı haklar tanıyıcı yeni hükümlerle birlikte, ölüm tazminatı müessesesi de getirilmişti. Ancak, bütün bunlar batı ülkelerinde, gerek Yasalarla ve tanzim yoluyla gerekse Kollektif parazlık ve mukavelelerle tanınmış ve elde edilmiş standartlar seviyesini sağlayamamıştı. Kaldı ki, 1950 - 1960 arası dönemde o zamanki siyasî iktidarın izlediği hâtalı ekonomik ve malî politikann neticesi olan enflasyonist gidişin ve hayat pahalılığının etkisiyle sağlanmış olan sosyal haklar tesirini kaybetmiş ve yetersiz bir hale gelmişti. Bu devrede toplu sözleşme düzeni de henüz yürürlüğe konmamış, grev

8) Prof. Dr. Babahattin Zaim : (Türkiye Fikir İşçileri ve İstihdam Şartları) başlıklı yazı; Türkiye Harsî ve İctimai Araştırmalar Dergisi, 1962. Seri A, Sayı: 37.

hakki tanınmamış olduğu için, Basın mesleğinde çalışanların iş müca-
delesi imkânları tabii diğer işçiler gibi yoktu. Bu nedenlerle 27 Mayıs
1960 devrimini müteakip, Millî Birlik idaresince kabul edilen ve 15 Ocak
1961 de yürürlüğe konan 212 sayılı kanunla, 5953 sayılı Yasada yapılan
bazı değişiklikler, Gazetecilerin durumu yeniden gözden geçirilmiş ve da-
ha geniş haklar tanınmıştır.

1961 Anayasası, vatandaşlara tanıdığı kişisel ve siyasal temel hak,
ödev ve özgürlükler yanında ve bunların ötesinde ayrıca bir takım sos-
kal ve ekonomik haklar da sağlamıştı. İnsan Hakları Evrensel Bildirisin-
den, Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı Sözleşme ve Tavsiyelerinden, Batı
Ülkeleri ve özellikle Federal Almanya Anayasasından ilham alınarak ve
faydalanılarak hazırlanan ve Referandum yoluyla ulusumuzca onaylan-
nan Türk Anayasasının kapsadığı temel ilkeler uyarınca vücade getirilen
ve 1963 de Yasama Organından geçen 274 sayılı Sendikalar ve 275 sayılı
Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunları yürürlüğe girmişlerdi.
Bunu takiben 1964 de 506 sayılı Sosyal Sigortalar Yasası çıkarıldı. Sıra
Yeni İş Kanununun hazırlıklarına gelmişti. 1936 tarihli İş Kanununun,
otuz yılı aşan uzun bir uygulama döneminden sonra, aksak ve eksik yön-
leri belirilmiş, zaman zaman yapılan ek ve değişikliklerle boşlukları dol-
durulmağa çalışılmış, bütün bu ameliyelerle dahi yetersizliği ve şifa bul-
mazlığı anlaşılmıştı. Kaldı ki, esasen Anayasanın çalışanlarla ilgili temel
hükümlerine uygun ve zamanın sosyal ve ekonomik koşullarına paralel
ilkeleri kapsayan yeni bir İş Kanununa şiddetle ihtiyaç vardı. Özetle-
meye çalıştığımız bu ve buna benzer gerekçelerle meydana gelen Tasarı,
Türkiye Büyük Millet Meclisinden geçerek Yasalaşmış ve 12/8/1967 ta-
rihinden itibaren de yürürlüğe girmiştir. 931 sayılı yeni İş Kanunu, bi-
lindiği gibi, işçiyi tanımlamada, işçi kavramının kapsamında değişiklik
ve yenilik getirmişti. Gerçi bu konudaki prensibe ilişkin hüküm, Anayasa-
dan mülhemdi. Çünkü, Anayasa, çalışanları genellikle işçiler ve işçi ni-
telğinde bulunmayan Kamu hizmeti görevlileri diye iki guruba ayırmış
ve üçlü tasnife son vermişti. Eski ve halen yürürlükten kalkmış olan 3008
sayılı ve 1936 tarihli İş Kanunu da işçileri, beden gücüyle çalışanlarla,
fikren çalışanlar (fikir işçileri) şeklinde ikiye ayırmıştı. Halbuki yeni
İş Kanunu, Anayasanın temel ilkesine paralel olarak bu ayrımı kaldırmış-
tır. Esas itibarıyla (bazı akitlerde dahil olmak üzere) hizmet akdiyle
çalışanların heyeti umumiyeti hiç bir ayırım yapılmaksızın işçi ola-
rak tanımlanmış ve kabul edilmiştir. Bu genel anlayış ve temel
hüküm çerçevesine fikir işçilerinden olan Gazetecilerin de girmiş
olması hatıra gelebilir. Fakat hemen açıklayalım ki, yeni İş Ka-

nunu, Gazetecilerin özelliğini, mevcut statülerini dikkate alarak ve bazı hallerde daha ileri ve geniş imkânlar sağladığı düşüncesine ve gerekçesine de dayanarak fikir işçisi olmalarına ve kanunun kapsamına girmeleri lâzım geldiği tezine rağmen, Basın mesleğinde çalışanlara (gazetecilere) ait 5953 sayılı kanunla buna ilişkin 212 sayılı kanuna dokunmamış ve yürürlükten kaldırmamıştır. Şu halde, açıkça ifade edebiliriz ki, gazeteciler yeni İş Kanununun kapsamı dışında ve kendi özel kanunlarına tâbi bulunmaktadır. Ancak, İş Kanununun sarıh bir hükmüne ve atfına nazaran, asgarî ücretlerin tesbiti yönünden diğer işçiler gibi Merkezî Komisyonun kararlarına bağlıdırlar.

BASIN MESLEĞİNDE ÇALIŞANLARIN İKTİSADÎ VE SOSYAL HAKLARI :

1 — Yasalara göre :

212 sayılı Yasa ile değiştirilmiş olan 5953 sayılı Kanunla, Basın işlerinde çalışan fikir işçilerine (gazetecilere) tanınmış ve sağlanmış olan sosyal haklar, normatif kurallara bağlanmıştır. Çalıştıranlar ve İşveren durumunda olanlar, kanunun cevaz verdiği haller dışında bunlarda hiçbir kesinti veya kısıntı yapamazlar. Çünkü, bu haklar asgarî haddi teşkil ederler. Bu hadlerin altında işverenler gazeteci çalıştıramazlar. Prensip itibarıyla, ücretlerde ve diğer bütün istihdam şartlarında Kanun hükümlerine uymağa mecburdurlar. Bu zorunluluğa uymayanlar için ayrıca ceza müeyyideleri de tâyin edilmiştir. Fikir işçisi niteliğinde olan ve kanunun şümulüne giren gazeteciler ile işverenler arasındaki ilişkilerden, ücret ve sair sosyal haklardan doğan uyuşmazlıklara 212 sayılı Yasa uyarınca İş Mahkemeleri bakarlar. Biz bunlara hak ihtilâfları diyoruz.

2 — Ferdî hizmet akitlerine veya toplu iş sözleşmelerine göre :

A) 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu, ferdî hizmet akdi sistemini kaldırmamıştır. Her işçinin, işverenleriyle tekbash hizmet akdi yapması caiz ve mümkündür. Hattâ bazı hallerde bunu yazılı olarak yapmağa mecburdurlar (İş Kanunu Madde: 9).

B) 274 sayılı Sendikalar Kanununa göre, işçi sendikalarına, işçi niteliğini haiz kimseler üye olabilirler. Üye olmak ihtiyarîdir. Ancak; bildirildiği gibi, Toplu Sözleşme yapmak yetkisi Sendikalara tanınmıştır. Sendikalı olmayan işçiler (Sendikanın yazılı muvafakatının alınması ve iş-

çinin dayanışma aidatı ödemesi şartlarının yerine getirilmiş olması halî müstesna) Sendika tarafından yapılmış ve taraflarca kabul ve imza edilmiş Toplu İş Sözleşmesi hükmünden ve bu Sözleşmenin temin ettiği haklardan istifade edemezler. Otomatik olarak faydalanmak için işçilerin mutlaka Toplu İş Sözleşmesine taraf olan Sendikanın mensubu bulunması şarttır (Sendikalar Yasası Madde: 21, Toplu İş Sözleşmesi Yasası Madde : 7).

Hizmet akitleri ve toplu İş Sözleşmeleri, kanunlara aykırı hükümleri ihtiva edemezler. Ancak, pazarlık yoluyla kanunların tanıdığı hakların üstünde ekonomik ve sosyal olanakları kapsayabilirler. Toplu Sözleşme düzeninin sağladığı faydalar ve Sendikalar Kanununun getirdiği teminat sistemi, işçileri sendika üyesi olmağa ve sendikal faaliyetlerde bulunmağa teşvik edici mahiyette ve yeterliktedir.

Basın Sanayiinde Çalışan fikir işçisi gazetecilerin de işkolu esasma göre, Türkiye çapında kurmuş oldukları ve merkezi İstanbul'da bulunan (TÜRKİYE GAZETECİLER SENDİKASI) vardır. Türkiye'de halen 1500 kadar Fikir İşçisi niteliğini haiz gazetecinin bulunduğu ve bunlardan Sendikaya üye olanların sayısının 900 (Dokuzyüz) civarında olduğu anlaşılmaktadır⁹.

GAZETECİLERİ İLGİLENDİREN ÇALIŞMA MEVZUATININ BAŞLICA MÜESSESELERİ VE DAYANDIĞI İLKELER :

Bu konudaki bilgileri, daha çok teknik ve pratik mahiyet ve nitelikte olarak asgarî ölçüler içinde sunmağa çalışacağız. Prensipleri incelerken, mümkün olduğu kadar gerekçelere de değineceğiz. Konferansın başlığı, o kadar çok ve birbirinden ayrı mevzuları hatırlatmaktadır ki, onları derli toplu izah etmek için bir hayli zaman ister. Biz seçtiğimiz ve incelemek istediğimiz müesseseleri ve bunların başlıca esaslarını, nazarı açıdan değil, tatbikatta arzettikleri önem bakımından ele almış bulunuyoruz. Bu itibarla bundan sonraki konuşmamız sadece 5953 ve 212 sayılı kanun hükümlerine inhisar edecektir.

9) Bu rakamlar (Türkiye Gazetecilik Sendikası) yetkililerinin bizzat bana verdikleri bilgiye dayanmaktadır.

I — GAZETECİ KİMDİR? FİKİR İŞÇİSİ OLARAK YASANIN ŞÜMULÜNE GİREBİLMEK İÇİN NE GİBİ KOŞULLAR VE NİTELİKLER GEREKLİDİR?

Çalışma mevzuatında genel hükümleri kapsayan 931 sayılı İş Kanunu, Beden ve fikir işçileri ayırımı yapmaksızın (Bir hizmet akdine dayanarak her hangi bir işte ücret karşılığı çalışan kişi) yi işçi olarak kabul etmiştir. Sendikalar Kanunu ise, sırf Sendika kurmak veya mevcut Sendikalara üye olmak bakımından işçi kavramını daha geniş tutmuştur (2. maddeye bak). O kadar ki, bazı şartlarla Anonim ve mutlak olarak Kooperatif şirketlerde hissedar olmanın işçilik niteliğine ve haklarına engel olamayacağı öngörülmüş ve kanunda açıkça tasrih olunmuştur. Fakat dikkat edilirse, her iki yasanın ortaklaşa unsuru, çalışmanın hizmet akdine dayanması kıstasıdır. Bu esasa bakarak gazeteciyi de, Basın işkolunda hizmet akdiyle ücret karşılığı çalışan kişi olarak tanımlamak mümkündür. Buna derhal hayır cevabını vermekte tereddüt etmiyeceğiz. Çünkü; daha önceleri değindiğimiz gibi, özellik arzeden husus, burada fikir işçisi olmak durumu ve niteliğidir. O haldé, Basın mesleğinde hizmet akdiyle ve bir ücret karşılığında çalışan herkes kanunî aplanıyla gazeteci sayılmamaktadır. Gazeteci açıkça, tanımlanmış olmamakla beraber, kanunun kimler hakkında uygulanacağı genellikle ifade edilmiştir. Yasaya göre; Gazete, Dergi vesaire gibi mevkutelerin (Haber ve Fotoğraf Ajanslarında) ve (Her türül fikir ve sanat işlerinde) çalışanlar, gazeteci sayılarak Kanunun kapsamına alınmışlardır. Görülüyor ki, Türk Kanun Kayucusu Gazeteciyi tarif etmek şöyle dursun, kesin ve tahdidi olarak sayıp göstermekten de kaçınmıştır. Bizce doğrudur. Çünkü, Basın Sanayii yeni yeni buluşlarla büyük gelişme halindedir. Bu durum karşısında, statik bir hukuk sistemi yerine, gazeteci kavramına elâstik bir mahiyet vermek, değişen şartlara ve gelişen teknolojiye göre elverişli bir anlam sınırı belli etmek daha isabetli olmuştur. Yasa, yukarda açıkladığımız gibi, meydana büsbütün boş bırakmamış, sınırlayıcı bazı nitelikler tâyin etmiştir. Bu belirtilere ve niteliklere bakarak bunlardan başhcalarını şöylece sıralamak mümkündür :

- 1 — Baş Yazarlar, Yazarlar ve Yardımcıları,
- 2 — Yazı İşleri Müdürleri ve Yardımcıları,
- 3 — Yayın İşleri Müdürleri ve Yardımcıları,
- 4 — Sorumlu Müdürler ve Yardımcıları,
- 5 — İstihbarat servisi, Müdür, Şef ve Memurları,

- 6 — Radyo ve Televizyon dairesiyle telefon, telgraf ve emsali servislerin Müdür, Şef ve Memurları,
- 7 — Her türlü Muhabirlik (Foto muhabirliği dahil),
- 8 — Tashihçiler, mürettipler ve yardımcıları,
- 9 — (Resim ve Karikatür işleri), her türlü ressam ve karikatüristlerle yardımcıları.

Bunlara benzeyen ve bu nitelikte olan işlerin kadrolarında çalışanlar Kanununun uygulanması bakımından Gazeteci sayılır. Gazetecilerin dışında kalan işçiler ise, doğrudan doğruya genel hükümleri kapsayan 931 sayılı İş Kanununa tâbidirler.

GAZETECİLERİN SENDİKA KURMA HAKLARI :

Eskiden Gazeteciler 5018 sayılı Yasa uyarınca kendi aralarında Sendika kurmakta veya mevcut Sendikalara üye olabilmekte idiler.

274 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle, fikir ve beden işçisi ayrımı mevzu bahis olmaksızın bütün işçiler aynı esaslara bağlandılar. Kanuna bağlı İşkolları yönetmeliğine göre, (11, 29, 35 sıra numaralarına bak), gazeteciler, işyeri ve işkolu seviyesinde veya Türkiye çapında Sendikalar kurabilmekte veya bu tip Sendikalara üye olabilmektedirler. Nitekim, yukarıda değindiğimiz gibi Basın işkolunda merkezi İstanbul'da (Türkiye Gazeteciler Sendikası) kurulmuştur. Türkiye çapında bir meslekî kuruluş olduğu için Türk - İş'in üyesi bulunmaktadır. Diğer yandan Basın Sanayii İşverenleri de kendi aralarında aynı mevzuat hükümlerine göre Sendika kurma hakkını haizdirler.

GAZETECİLERİN KIDEM TAZMİNATI :

A) Kıdem Tazminatının Mahiyeti :

Kıdem tazminatı aslında, Hizmet akdinin feshinden ve işten ayrılmadan doğan ve işçiye, geçmiş hizmetlerinin süresiyle orantılı olmak üzere, işveren tarafından ödenen bir çeşit yıpranma primidir. Diğer yandan işsizliği önleyici ve sosyal güvenliği sağlayıcı bir tedbir olmak niteliği de vardır. Nitekim, Kıdem tazminatı, dünyada ilk defa olarak Almanya'da 1896 de Zeiss Fabrikalarında İç Yönetmelik ilkeleri biçiminde uygulanmaya başlanmış ve Alman İş Hukuku Mevzuatına girdikten sonra

Avrupa kararı üeklerine yayılmıştır. Kıdem tazminatının, o tarihlerde Almanya'da mevcut olmayan işsizlik sigortası sisteminin bir dereceye kadar boşluğunu doldurmak endişesinden doğduğu söylenebilir¹⁰.

Türk mevzuatına Kıdem Tazminatı, 1936 tarihli İş Kanunu ile girmiştir. Bundan sonraki dönemde bir süre için çelişmeli ve daha sonra tartışmalı bir hava esmiş ve uygulamaya tesir etmiştir. Nitekim, bizde ihtiyarlık sigortası kurulurken, kıdem tazminatının işçilere tatbik edilmeyeceği açıklanmıştı. Daha sonra mevzuatta yapılan değişiklik ile, kıdem tazminatı, ihtiyarlık sigortasıyla yan yana yürümüş ve aym zamanda uygulanmıştır. Son zamanlarda İşsizlik Sigortası hakkında hazırlandığı söylenen Kanun Taslağı dolayısıyla, kıdem tazminatı yeniden tartışma konusu olmuş, işçi ve işveren çevreleri görüşlerini ayrı ayrı belirtmişlerdir. Kıdem tazminatından yana olanlar, işgücünü koruduğu, sosyal güvenliği sağladığı, işçiyi, işe ve işverene bağladığı, üretimi ve produktiviteyi arttırdığı, işin istikrar ve devamlılığına yararlı olduğu, işçi - işveren ilişkilerini rasyonel ve olumlu bir şekilde etkilediği, sosyal adalete uygun olduğu ve hiç bir suretle dokunulamıyacağı ve kaldırılamıyacağı kanısındadırlar. Karşı olanlar ise, işçinin kıdemi çoğaldıkça miktarı artan bir çeşit yıpranma ve yaşlılık sigortası mahiyet ve karakterini taşıdığı ve bu niteliğiyle kıdem tazminatı, ihtiyarlık sigortasının mevcut olduğu bir ortamda, munzam ve ağır bir yük teşkil ettiği, zamansız meydana çıkması dolayısıyla, işverenler için ödeme zorluğu ve hattâ imkânsızlığı doğurduğu, işçileri de tazminattan faydalanmak için iyi niyet dışı bir takım davranışlara ve hizmet akitlerini feshe sevkettiği, sonuç olarak da işsizliğe yol açtığı ve kalifiye işçi yetişmesine engel olduğu fikrindedirler. Bunlardan başka, ülkemizde Toplu Sözleşme düzeni kabul edilmiş bulunduğu göre, artık kıdem tazminatının kanunla tanzimine lüzum ve mahal kalmadığı, toplu pazarlık konusu olarak serbest bırakılmasının yeterli olacağı iddiası ortaya atıldı. Bize göre, Kıdem Tazminatının, İhtiyarlık ve İşsizlik Sigortasıyla, bünye ve fonksiyon itibarıyla büyük ayrıntıları vardır. İhtiyarlık ve işsizlik sigortaları iki ayrı sosyal güvenlik tedbiridir. Gelişmiş ülkelerde de bu iki sigorta usulünün mevcut olmasına rağmen, kıdem tazminatı ayrı bir müessese olarak yaşamaktadır. Doktrinde ve Yargı Organlarında kıdem tazminatı, bir hukuکی tazminat mı, yoksa bir ikramiye mi olduğu biçiminde tartışılmaktadır. 30 yıldanberi kıdem tazminatı memleketimizde uygulanmaktadır. Bu uzun tatbikat döneminde bu müessesenin mutlaka kaldırılmasını zorunlu

10) Statut der von Ernst Abee errichteten Carl Zeiss Stiftung Zu jeni 1896.

kılacak ciddî sakıncalara rastlanılmamıştır. Ancak, kıdem tazminatının yeniden düzenlenmesi ve teminata bağlanması düşünülebilir. Fakat kaldırılması, memleketimiz koşullarına ve gerçeklerine her halde uygun düşmeyecek ve bir takım muhazurlar doğuracaktır¹¹.

Bilindiği gibi, 5953 sayılı Yasa, Gazeteciler için de kıdem tazminatı müessesesini 1952 yılında kabul etmişti. Millî Birlik İdaresi zamanında çıkarılan 212 sayılı kanunla daha da geliştirilmiştir.

B) Kıdem tazminatının şartları, miktarı ve ödeme şekli:

Esas itibariyle, Gemi adamları ve gazeteciler dışında kalan işçilerin kıdem tazminatı, İş Kanunu ile düzenlenmiştir. Adı geçen Yasa hükmüne göre, hizmet akdinin bazı hallerde işveren veya işçi tarafından feshi halinde, üç yıldan fazla çalışmış olmak şartıyla her bir tam yıl için işçiye işveren tarafından 15 günlük ücreti tutarında kıdem tazminatı ödemesi öngörülmüştür. Kıdem süresinin, işçinin ilk işine başladığından itibaren hesap edileceği, ihtiyarlık aylığı veya toptan ödeme almak amacıyla hizmet akdinin işçi tarafından fesh edilmesi halinde dahi bazı kayıtlarla kıdem tazminatı ödeneceği, işçinin ölümü halinde bu tazminatın mirasçılara tediye edileceği kanunda ayrıca tasrih olunmuştur.

Gazetecilere gelince, basın mesleğinde en az beş yıl çalışmış olması şarttır. Ancak, gazetecinin kıdem tazminatı mesleğe ilk girdiği andan itibaren hesap edilir. Her hizmet yılı için, son aldığı aylık esas alınmak suretiyle bir aylık ücret tutarınca işveren tarafından ödenir. Ödeme peşin olarak ve bir defada tediye olunur. İşveren peşin ödeyemeyecek durumda olduğunu ileri sürer ve işyerinin zarar etmekte olduğunu bağlı bulunduğu vergi dairesinden belgelerse, bir yılı geçmemek üzere, en çok dört taksitte ödemek zorundadır.

Bir defa kıdem tazminatı alan gazetecinin kıdemi, yeni işe başladığından itibaren hesap olunur. Fakat, yukarıda açıkladığımız gibi, işyerinin ve işverenin değişmesi esas itibariyle kıdem tazminatını etkilemez. Şu halde, bir gazeteci, bir kaç işyeri ve işveren değiştirmiş olsa, hizmet süreleri toplamı 15 yıl farzedilse ve en son işyerinde 5 yıl çalışıp ayrılrsa, 20 yıl hesabıyla en son aylığı üzerinden 20 aylık ücret tutarında işveren-

11) Suphi Nahit Okay : İktisat Fakültesi İş Hukuku Okutmanı : (İş Hukukumuzda Kıdem Tazminatı) adlı yazı : Cumhuriyet Gazetesi, 13/4/1968 tarihli sayısı.

den kıdem tazminatı almağa hak kazanmış olur. Hattâ bizce son işveren yanında 5 yıl çalışma şartı da yoktur. Çünkü, kanunda kıdem tazminatının mesleğe ilk girişten başlayacağı hükmü vardır. Bu ilke, esasen 212 sayılı yasanın kabulü ve yürürlüğe girmesiyle bir hayli tartışılmış ve işverenleri tazyik edici nitelikte olduğu ileri sürülmüştü. Bugüne kadar sürüp gelen uygulama, bu gibi iddia ve şikâyetlerin varit ve haklı olmadığına ortaya koymuş, işverenler için ağır bir yük teşkil ettiği itirazının yerinde olmadığını açıkça göstermiştir.

ÜCRETLER :

1 — Normal Ücret :

Ücretler konusunda, (asgarî ücretler hariç) Türkiye'de serbest hizmet akdi rejimi câridir. Ücretler, prensip itibarıyla ferdî hizmet akitleri veya Toplu Sözleşmelerle belli edilir. Basın Sanayiinde çalışan gazetecilerin işverenle yapacakları ferdî hizmet akitlerinin şeklen yazılı olması zorunluğunu biraz yukarda görmüştük. Toplu İş Sözleşmelerine ilişkin kanun hükümleri saklıdır. İş Kanunundan daha ileri ve farklı olarak gazeteciler lehine, ücretlerin aylık ve peşin ödeneceği açıklanmıştır. Bu bükümle, gazeteciler memur statüsüne dahil kamu hizmeti görevlilerine paralel bir duruma getirilmişlerdir. Türkiye'de memur niteliğinde olanlar dışında kalan işçiler hakkında böyle bir ücret sistemi yoktur. Hattâ kanun daha ileri giderek, şahsî kusuru olmaksızın, bir gazetecinin işine son verilir ve hizmet akdi süresi de bitmemiş olursa, peşin almış olduğu ücretin henüz işlememiş kısmını geri vermeye mecbur olmadığını da kabul etmiştir. Ülke, gazetecilerin gördüğü işlerin Kamu hizmeti niteliğinde olduğu görüşünün Türk Kanun Koyucusu tarafından benimsendiği anlamına da gelebilir.

Hizmet akitlerinin feshi halinde ihbar tazminatı müessesesiyle, ilâve ücret, askerlikte ücret, hüküm giyme veya yayın faaliyetinin tatili halinde ücret, çalışma süreleri ve fazla mesaide ücret konuları kanunda tanzim edilmiş, normatif kurallar konmuş ve açıklanmıştır. Burada iki konuya kısaca değinmek isteriz :

a) *Kâra İştirak :*

Kanun; bir yenilik olmak üzere, kâr sağlayan işvereni, çalıştırdığı gazetecilere ikramiye adı altında bir ödemde bulunmaya zorunlu kılmış-

tır. Görülüyor ki, böyle bir tediye yükümü, kâr sağlamak şartına bağlanmıştır. Buna başka bir deyimle, işçinin kâra iştiraki denilmektedir. Bu sistemin, rantabiliteyi ve verimliliği olumlu biçimde etkileyeceği genellikle kabul edilmektedir. Ancak, işverenin kanunca buna zorlanması ve hukukî bir müessese halini alması önemlidir.

b) *Ölüm tazminatı :*

5953 sayılı Yasamın ilk metninde, gazetecinin ölümü halinde işveren, eşine ve çocuklarına, bunlar yoksa geçimi ölen gazeteciye ait aile fertlerine son aylık ücret tutarının üç misli miktarında bir tazminat ödemeye mecbur tutulmuştu. 212 sayılı Kanun, bu tazminatı şeklini ve miktarını hak sahipleri lehine değiştirmiş ve artırmıştır. Bu tazminatı ölen gazetecinin kıdem hakkı tutarınca ödenmesi ve herhalde üç aylık ücreti tutarından eksik olmaması kabul edilmiştir. *Bu münasebetle şu hususu da belirtmek yerinde olur :*

3008 sayılı ve 1936 tarihli eski İş Kanununda, kıdem tazminatının işçinin ölümü halinde mirasçılara ödeneceği hakkında bir hüküm sevkedilmemişti. Bu hususta vaktiyle çıkan hukukî bir ihtilâf ve dâva dolayısıyla Yargıtay, İçtihadı Birleştirme Kararıyla maalesef menfi bir sonuca varmıştı. Bu suretle ölen işçilerin kıdem tazminatını, işverenin işçinin mirasçılara ödeme mükellefiyeti, Yargı yoluyla ve fakat isabetsiz ve gayrı âdil olarak kalkmış ve kesinleşmiş bulunuyordu. Fakat son çıkarılan 931 sayılı İş Kanunu bunu düzeltmiş ve kıdem tazminatının ölen işçinin mirasçılara işveren tarafından ödenmesi zorunluğunu müesseseleştirmiştir.

2 — *Asgari ücret :*

Gazetecilerin asgarî ücretleri de daha önceleri 12/2/1954 tarihli ve 6253 sayılı kanuna ve bu kanun gereğince çıkarılan yönetmelik esaslarına göre, mahallî komisyonlarca tâyin ve tesbit olunmakta idi. Fakat bu şekilde tespiti yapılan asgarî ücretlerin hiçbir zaman yeterli olmadığı ve millî seviyeyi bulmadığı bilinmektedir. İnsan hakları evrensel bildirsinde, Uluslararası Çalışma Teşkilâtı Sözleşme ve Tavsiyelerinde, ileri Batı ülkeleri Anayasalarında asgarî ücretler konusunda temel ilkelere rastlanmaktadır. 27 Mayıs 1960 Devriminin getirdiği 1961 Anayasamızda da (İktisadî ve Sosyal Haklar) bölümünde yeni ve önemli esaslar yer almıştır.

Asgarî ücret, insanî prensiplere ve insanca yaşama ilkesine dayanır. Asgarî ücret tesbiti işlemi ise, üsan gücünü korumak ve değerlendirmek,

çalışanların sömürülmesini veya düşük ücretle istihdamı önlemek, toplumun temel varlığı ve birimi olan, başlıca üretim faktörü bulunan işçiyi insanlık haysiyetine yaraşır bir hayat seviyesine ulaştırmak amacını gerçekleştirmeye yönelmiştir. Yeni İş Kanunu, eski tesbit usulünü ve mahallî komisyonları kaldırmış, bu görevi Ankara'da kurulu tek komisyona vermiştir. Aynı zamanda, tesbitin bütün iş kollarını kapsayacak şekilde ve millî seviyede de yapılmasını öngörmüştür. Yeni İş Kanunundaki sarîh atfa nazaran, bütün çalışanlar (gazeteciler ve gemi adamları dahil) bu sisteme bağlanmışlardır. Merkezî komisyonun faaliyete geçtiği ve Türkiye'yi altı bölgeye ayırarak her bölge için ayrı ayrı asgarî ücret tesbit ettiği son zamanlarda öğrenilmiştir. Bu tesbite gazeteciler de dahil bulunmaktadır.

GAZETECİLERİN ÜCRETLİ İZİNLERİ :

A) Haftalık ücretli izin :

Haftalık ve yıllık ücretli izin sistemi, bilindiği gibi sosyal mevzuatın temel müessesesini düzenleyen kurallardır. Yeni İş Kanunu bu iki müesseseyi düzenlemiş ve bilinen esaslara bağlamıştır. Bu suretle, Anayasanın (Dinlenme Hakkı) başlığını taşıyan 44 maddesindeki (her çalışan dinlenme hakkına sahiptir. Ücretli hafta ve bayram tatili ve ücretli yıllık izin hakkı kanunla düzenlenir) temel ilkesine paralel hükümler sevkolunmuştur.

Altı günlük fiilî çalışmayı izleyen birgün için gazeteciye haftalık ücretli izin verilir. Geceleri devamlı çalışmayı gerektiren kallerde ise, bu müddet iki gündür.

Bunun dışında, gazetecinin her çocuğu dünyaya geldiğinde, üç, çocuğu yahut anası veya babası öldüğünde dört, kardeşi, torunu, büyükanne veya büyükbabası öldüğünde iki, çocuğu öldüğünde iki gün olmak üzere ücretli izin hakkı vardır. Bunlar asgarî olup, hizmet akitleriyle veya toplu sözleşmelerle bunların üstünde ve ötesinde ücretli izin hakkı sağlanabilir. Fakat hiçbir zaman bu haklardan işveren kısıntı yapamaz ve yıllık ücretli izinden mahsup edemez.

B) Yıllık ücretli izin :

1 — Günlük mevkutelerde :

Her gün muntazaman yayınlanan gazete ve dergilerde en az bir yıl çalışmış olan gazeteciye, yılda dört hafta ücretli izin hakkı tanınmıştır. Basın mesleğindeki çalışma süresi on yılı aşkın olanlar için bu müddet altı haftadır. Bunlar asgarî olup, hizmet akitleriyle veya toplu sözleşmelerle artırılabilir. Bu izinler hiç bir zaman gazetecinin kıdeminden indirilemez.

2 — Günlük olmayan mevkutelerde :

En az altı ay çalışmış gazeteci, her altı aylık süre için iki haftalık süre ile yıllık ücretli izin hakkına sahiptir. Demek oluyor ki, haftada, onbeş günde, ayda veya daha uzun vâde ile yayınlanan mevkutelerde, yıllık ücretli izin sistemi, kanunda altı aylık dönemlere göre ayarlanmış bulunmaktadır.

Sonuç olarak, özetle söyleyebiliriz ki, kanunda yer alan bazı ilkelere ve müesseseleri, daha çok teknik yönleriyle izaha çalışacağımız hakkındaki vaadimize sadık kalarak ve vaktinizi suistimalden veya israftan kaçınarak açıklamış bulunuyoruz. Esasen kolaylıkla anlaşılacağı ve takdir buyrulacağı üzere, konferansımızın konusu entellektüel bir sınıfı ilgilendirmektedir. Genel hükümleri kapsayan İş Kanunu çerçevesinde olsaydı, bir çok ihtilâflara yol açabilen oldukça geniş bir uygulama alanına girmiş olurduk. Halbuki, gazetecilerle işverenleri arasındaki münasebetlere ilişkin kanun hükümlerinin tatbikatı çok dar bir sahayı ve nihayet 1500 gazeteciye ilgilendirmektedir. Başka bir deyimle üzerinde durulacak çelişik ihtilâflar belirmemiştir. Pek az sayıda olanları da yasanın açık hükümleri uyarınca çözümlenmiştir.

27.10.1969